

ИСТОРИОГРАФИЈА Historiography

УДК 94(497.11)(049.32)
94(=163.41)(049.32)
930.1:929 Коен Ф.(049.32)

Др Мирослав СВИРЧЕВИЋ
Балканолошки институт САНУ

О ИСТОРИЈИ СРБА: ФОРМЕ РЕВИЗИОНИСТИЧКИХ ТРЕНДОВА У СВЕТУ 1990-их, поводом књиге Philip J. Cohen, *Serbia's Secret War. Propaganda and the Deceit of History*, Texas A & M University Press, 1996.

Током ратова у бившој Југославији 1991–1999. у западној научној литератури и публицистици појавиле су се бројне псеудонаучне публикације, неретко блиске правој ратној и расистичкој пропаганди, са амбициозним и претенциозним циљем да „научно“ објасне и докажу стварне узроке крвавог распада заједничке државе јужних Словена. Као по неком добро разрађеном шаблону, сви ови „научни узроци“ крваве југословенске драме у оваквим књигама могу се свести на три пропагандна стереотипа: 1) културну инфериорност српског народа у односу на друге, цивилизоване народе, која се посебно манифестује у неговању различитих историјских митова, 2) његовој вековној тежњи да подјарми себи суседне народе, посебно Хрвате, Бошњаке, Албанце и Црногорце, 3) његовој готово урођеној склоности ка свим облицима тоталитарних система и политичких идеологија, нарочито према фашизму и антисемитизму.

Једна од оваквих публикација је и књига доктора медицине Филипа Коена „Тајни рат Србије: пропаганда и историјска обмана“, објављена 1996, коју су својим позитивним рецензијама подржали Стјепан Г. Мештровић (уредник) и харвардски професор Дејвид Ризман (David Riesman). Коен се у овој књизи у великом мери ослонио на памфлет Томислава Вуковића (право име Љубица Штефан) и Еде Булата „Преглед српског антисемитизма“ (Загреб 1992). Упоредивши аутора са Ериком Фромом, Стјепан Г. Мештровић је најавио како ће ова књига представљати право освежење у савременој светској историографији због „научног“ обарања досадашњих, иначе укалупљених „предрасуда“ и „српских пропагандних митова“ о антифашистичкој улози Србије и српског народа током Другог светског рата.

Међутим, већ после површног читања Коенове књиге може се запознати да се ради о још једном у низу псеудонаучних и идеолошко-пропагандних памфлета (какви су нпр. књига Бранимира Анзуловића „Небеска Србија: од мита до геноцида“, 1999. или књига Нила Малколма „Косово: кратка историја“, 1998) с јасним политичким циљевима. Књига је заправо, препуна фалсификата, полуистина, нестручне употребе историјских извора, натегнутих теза и злонамерних закључака. Њена садржина је толико контрадикторна да се већ на први поглед, без већег напора, могу уочити опречни и нелогични ставови, као и фалсификоване историјске чињенице у готово свим поглављима. Када се томе дода и чињеница да је Коен намерно или ненамерно пропустио да наведе и анализира неке изузетно значајне историјске феномене, добија се прави утисак шта је заправо био стварни циљ ове књиге. А њен главни циљ је да криминализује модерну историју Србије с једне, и релативизује злочине НДХ с друге стране. Другачије речено, Коенова књига је објављена с намером да историју Србије представи као историју злочина, да српску националну идеју потпуно изједначи са Хитлеровом расистичком теоријом о супериорности аријевске расе (у овом случају српске нације над осталим нацијама), да потре и маргинализује српски допринос у борби против нацифашизма, те да Србију представи као извор свеколиког зла на Балкану због својих пронацистичких и профашистичких склоности. Штавише, у књизи је изражена симетрија између клерофашистичке НДХ и окупираних „Недићеве Србије“, при чему је колаборационистичкој српској администрацији додељена централна улога у спровођењу холокауста у односу на остале балканске, па и европске земље. Но, Коен се није задржао само на овоме, него је уништавање Јевреја и њихову трагичну судбину у окупираној Србији приказао у светлу „историјског континуитета агресивног српског национализма и антисемитизма који угрожава не само суседе, него и светски мир.“

Читањем ове књиге може се помислити да су за време Другог светског рата Срби били Хитлерови савезници и непријатељи Јевреја, а да су само Хрвати (и босански муслимани) били на страни западних савезника и заштитници Јевреја од погрома. Образлажући овакве закључке Коен је нагласио да су Срби дуго успешно крили чињенице о својој правој улози у Другом светском рату, представљајући се као његове главне и највеће жртве, као једини учесници у антихитлеровској борби на Балкану и као једини пријатељи Јевреја. Срби су – наставља Коен – вештом манипулацијом и пропагандом успели да наметну своје виђење догађаја из Другог светског рата, чему је на жалост подлегла и модерна историографија. Тек недавно, после открића „нових“ извора, те другачијег читања расположиве научне литературе (реч је углавном о добро познатим књигама из времена југословенске комунистичке историографије, затим књигама из хрватске и америчке историографије, и појединим мемоарима Љотићевих сабораца),

добија се слика о идеолошко-техничкој колаборацији Србије са Хитлеровим окупационим снагама, што радикално мења досадашње закључке о Србима у светској историографији. Коен управо то жели да нагласи и зато је своју књигу назвао „Српски тајни рат: колаборација и историјска обмана“.

Основна теза књиге је да Србија није била савезник антихитлеровске коалиције за време Другог светског рата него само једна од сателитских држава сила Осовине, која је показала највиши степен идеолошке и техничке колаборације са владом нацистичке Немачке, спроводећи политику геноцидног уништења Јевреја и свих несрпских народа, који се нису уклапали у давно сковани план стварања „Велике Србије“. Као доказ за ову тврдњу Коен је навео политику колаборационистичке владе генерала Милана Недића у окупираној Србији, који је још као предратни министар војске и морнарице „био отворени симпатизер нацистичке Немачке“. Генерал Недић је – тврди Коен – био највернији Хитлеров савезник на Балкану, нарочито у погледу доследног спровођења холокауста и антимасонске кампање. Да би лакше остварила свој злочиначки циљ, Недићева влада је формирала читав систем „геноцидних институција“ и војних јединица по угледу на нацистичку Немачку, које су имале јединствену командну структуру. То су биле: Српска државна стража, Српска жандармерија (преузета из пропале Краљевине Југославије), Специјална полиција града Београда и Српски доборовљачки корпус Димитрија Љотића. Када се овим пронацистичким институцијама и војним јединицама додају и четници Драже Михаиловића као савезници сила Осовине, онда постаје јасно да је учешће Срба у Другом светском рату на страни западних савезника само још један од митова, толико карактеристичних за српско национално биће.

За разлику од Срба – наставља Коен – Хрвати су водили потпуно другачију политику. Они су били једини народ у Југославији који је био прозападно оријентисан и политички окренут ка демократским државама Западне Европе. Овако опредељење Хрвати су потврдили масовним учешћем у партизанским снагама Јосипа Броза Тита, које су се храбро бориле против Немаца и четника Драже Михаиловића.

Већ на први поглед јасно је да се овде ради о гомили фалсификата и злонамерних инсинуација. То је вероватно увидео и сам аутор овог памфлета, схватајући да се изведене конструкције не слажу са стварним историјским чињеницама. Због тога је на самом почетку књиге понудио „теоријско објашњење српске колаборације за време Другог светског рата,“ како би ојачао своје тезе и закључке. Аутор је покушао да докаже како комплетна (идеолошко-политичка и техничка) колаборација Србије са силама Осовине има дубоке корене и да се „српски фашизам и антисемитизам ослањају на дугу традицију српског великодржавља и на нетрпељивост према Јеврејима и свим осталим народима који се супротстављају великосрпској хегемонији.“

Фашизам су заправо изумели Срби, много пре Хитлера. Његове клице су настале за време Првог српског устанка 1804, да би четредесет година касније добио своје јасно препознатљиве одреднице у „Начертанију“ Илије Гарашанина. На овај фашизам успешно се накаленио антисемитизам, тако да су Срби током своје модерне историје систематски дискриминисали Јевреје, што законодавним интервенцијама, што идеолошко-верском пропагандом и политичким акцијама. Врхунац расистичко-верске нетрпељивости према Јеврејима – наставља Коен – остварен је за време Другог светског рата, када је колаборационистичка влада генерала Милана Недића доследно спроводила мере у циљу спровођења холокауста. Као пример аутор је навео логор Сајмиште и антимасонску изложбу, истичући како Србија директно сноси одговорност за ове деструктивне мере и антицивизацијске поступке.

Као што се на први поглед може уочити, овде је реч о гомили невесто укомпонованих фалсификата, полуистина и метафизичких теза. По овом аутору Срби су први изнедрили фашизам, пре Хитлера, баш током свог устанка за ослобођење 1804. године. Да ли то значи да је велики немачки историчар Леополд Ранке био у заблуди када је на основу забелешки Вука Караџића написао чувену, иначе веома читљиву историју Првог српског устанка. Издвојивши све оне законитости, процесе и догађаје, које је сматрао општечовечанским, Ранке је мајсторски уобличио приповест краткотрајне Карађорђевог државе назвавши је Историјом српске револуције, чиме је хтео да нагласи њен значај не само за српску него и за балканску, па и ширу европску историју. Започео као локална буна у периферном турском пашалуку против дахијског терора, Први српски устанак се постепено преображавао у борбу за национално ослобођење и обнову државности, поставши тако и узор другим покореним хришћанима, посебно Грцима који ће свој устанак подићи 1821. године. Тако је о Првом српском устанку говорио Ранке, великан историјске науке и немачке културе.

Још веће инсинуације Коен је изнео у погледу „Начертанија“. На основу онога што је овај лекар написао о првом српском националном програму, може се поставити питање да ли је он збиља прочитао „Начертаније“. Он најпре каже да је Гарашанин уобличио програм српског фашизма, који се своди на присаједињење Србији свих земаља које „насељавају Бугари, Македонци, Албанци, Црногорци, Бошњаци, Мађари и Хрвати“ применом најкрвавијих садистичких метода – свирепим ликвидацијама и протеривањем. Овде је потребно раздвојити две ствари: 1) фашизам као тоталитарни друштвени покрет са посебним идеолошким постулатима није тековина XIX него XX века. Његов настанак се везује за појаву велике економске кризе, за пад демократске уставности и тежњу да се сруши версајски ситем међународних односа. Због тога се појавио у ревизионистичким државама које нису биле задовољне исходом Првог светског рата, па стога „Начертаније“ ни теоријски није могло да представља извор било каквог фашизма, а наро-

чито не геноцида (који је признат као најтеже кривичног дело после холокауста); 2) „Начертаније“ је представљало тајни српски национални програм, који је настао у доба романтизма и општег националног буђења широм предреволюционарне Европе. Сличних националних програма је било свуда на Балкану, те је због тога злонамерно и нетачно оценити „Начертаније“ као манифест „српског фашизма“ и „великосрпског хегемонизма“; Илија Гарашанин је израдио „Начертаније“ 1844, под извесним утицајем Чеха Франтишека Заха (иначе српског официра), који је деловао као агент пољског емигранта у Паризу Адама Чарториског (бившег шефа руске дипломатије). Наравно да о ономе што је Коен написао нема ни говора у „Начертанију“, а нарочито не о широкој „лепези“ најсвирепијих физичких ликвидација и депортација као главном методу за његово спровођење и елиминацију не-српских народа. Тачно је само то да је Гарашанин јасно заокружио све оне земље на Балкану које је сматрао српским и које би због тога требало да припадну проширеној Кнежевини Србији, као што су: Босна, Херцеговина, Црна Гора, северна Албанија, Срем, Бачка и Банат. У посебном поглављу о односима Срба и Бугара, Гарашанин је указао на снажан руски утицај у Бугарској, као и на потребу да се просветним, културним и црквеним утицајем међу Бугарима обезбеди српска противтежа; о српско-хрватским односима нема ни речи у „Начертанију“ (што је често провоцирало бројне контроверзе у југословенској историографији).

Значајно је напоменути да су се и код суседних народа појавили слични национални програми. То је још пре двадесет година приметио Димитрије Ђорђевић, истичући улогу историцизма у формирању модерних балканских нација и држава у XIX веку. Сличан политички програм је постојао у Грчкој под називом „Megali Idea“, затим у Бугарској, где су програми бројних политичких група захтевали стварање проширене „санстефанске“ Бугарске и, напослетку, код Албанаца под вођством браће Фрашери у време када је формирана Призренска лига (1878), која је замишљена као обновљени паналбански савез главара из Скендербеговог доба. Сви каснији албански покрети позивали су се на начела Призренске лиге, настојећи да обједине све земље које су некада припадале Косовском, Скадарском и делимично Битољском (Монастирском) вилајету под управом уједињене албанске државе.

Као што се види, „Начертаније“ не представља ништа посебно што би се могло оценити као ексклузивни феномен српске историје. Био је то само један од многих политичких програма који су ницали у време конституисања модерних европских нација и романтичних заноса о обнови великих средњовековних држава. Оно јесте предвиђало проширење српске државе (као и остали слични програми) али на оним принципима који су тада били сасвим легитимни и у духу тадашње историјске епохе. Оцена да је

Гарашнинов програм био „фашистички манифест“ јесте крајње злонамерна и нетачна.

Следећа велика Коенова обмана јесте теза о дубокој укореењености антисемитизма у Србији. Као што је већ наглашено, аутор истиче да је Србија током своје модерне историје систематски дискриминисала Јевреје. Међутим, када се пажљивије погледају историјске чињенице може се закључити да се и овде ради о потпуно неутемељеној и злонамерној тези. Као аргументе за своју тезу аутор је посебно нагласио два „законска“ акта из времена уставобранитеља, који су посебном уредбом за време владавине кнеза Михаила поново били стављени на снагу, идеолошко-верске проповеди епископа Николаја Велимировића и на крају политичку идеологију Димитрија Љотића и његове организације „Збор.“

Тачно је да су постојали извесни правни прописи који су били рестриктивни у односу на Јевреје у Србији по појединим животнима питањима. Међутим, постоје неке изузетно важне чињенице у вези са овим прописима, које је аутор намерно или из незнања потпуно превидео. Тачно је да је посебном уредбом од 1844. године Јеврејима било ограничено пословање и поседовање непокретне имовине изван Београда, као што је тачно да је посебним законом од 1856. године било забрањено новопридошлим Јеврејима стално настањивање у Србији. Ове рестриктивне мере су биле укинуте посебним владалачким актом 1859. године за време краткотрајне друге владе кнеза Милоша, да би поново ступиле на снагу за време друге владе кнеза Михаила 1861. године. Ипак, после извесног времена, углавном на интервенцију великих сила и Свеопште јеврејске алијансе, српска влада је декретом дозволила останак, односно повратак протераних Јевреја. Оно што је значајно у вези са овим правним прописима јесте историјски контекст у којем су сви они донети и ступили на снагу. Наиме, то је било средином XIX века у време владавине уставобранитеља када је антисемитизам буктао широм Европе па и Америке. У неким, много развијенијим и уређенијим државама (нпр. немачке земље, Хабзбуршко царство, Русија) Јевреји су били изложени много јачим рестрицијама и дискриминацији него што је то било у Кнежевини Србији. Најрестриктивније мере у односу на Јевреје могу се уочити у немачким земљама и то још у XVIII веку. Тако је нпр. аустријска царица Марија Терезија протерала готово све Јевреје из Прага 1744. године. Тридесет година касније, тачније 1774. године, уследио је нови талас протеривања Јевреја под њеним покровитељством. Овога пута су били протерани Јевреји из Бохемије и Мораве. Затим, године 1816. готово цело јеврејско становништво немачког града Либекa било је протерано. Међутим, у другој половини XIX века, тачније после уједињења Немачке 1871. године, било је донето неколико изразито дискриминаторских закона који су ограничавали права Јевреја на образовање и обављање одређених професија. Ови закони су били донети углавном под утицајем

антисемитског памфлета „Јевреји су наша несрећа“ чији је аутор био Хајнрих Трајчке. Осим тога, антисемитизам је бујао и у другим европским земаљама. Јевреји су били 1716. године протерани из Брисела, а 1775. године из Варшаве. Ову акцију обавио је маршал Оскар фон Лубомирски. У књизи „Антисемитизам у Америци“ Леонард Динерштајн убедљиво објашњава појаву антисемитизма у САД у времену од формирања првих досељеничких колонија до модерног времена. Антисемитизам је посебно добио на снази по окончању грађанског рата да би почетком двадесетог века прерастао и у неку форму истинског расизма. На концу, када је 1929. године избила велика депресија у САД се појавила права антијеврејска хистерија, посебно према банкарима из Вол стрита, који су били оптужени за изазивање ове економско-финансијске кризе. У енциклопедији „Јудаика“ пише да је амерички антисемитизам одувек био најозбиљнији у читавом западном свету и да је повремено узимао застрашујуће форме.

Што се тиче Кнежевине Србије, њен однос према Јеврејима био је сличан оном у Бугарској (после 1878) и донекле у Грчкој. Много гори је био положај Јевреја у Кнежевини Влашкој где су били изложени масовним прогонима и протеривању из земље. Међутим, како у Србији није било агресивних излива антисемитизма, може се рећи да су поменути прописи донети да би се српски трговци и занатлије заштитили од конкуренције својих јеврејских колега, а не због расистичког односа према њима. Јевреји су имали чак бољи положај у Србији него у другим европским државама тог доба. Оптуживати Србију за дубоки антисемитизам из расистичких побуда због неколико, за оно време млако рестриктивних прописа у односу на Јевреје, када су они широм Европе били отворено дискриминисани и прогањани из расистичко-верских побуда, јесте више него необјективно, злонамерно и нетачно. Што се тиче владике Николаја Велимировића и његовог наводног антисемитизма, може се рећи да је и овде реч о претераној и злонамерној оцени. Владика Николај сигурно спада у ред великих православних теолога XX века. Осим теолошких, оставио је за собом и филозофске списе, многобројне књижевне критике, есеје и песме. Иако се у његовом стваралаштву могу уочити извесни антисемитски испади, не може се на основу њих тврдити да је био заслепљен антисемитском мржњом. Да владика Николај није гајио антисемитску мржњу доказао је то и делом, за време Другог светског рата, када је спасао од сигурне смрти трстеничку јеврејску девојчицу Елу Најхауз и њену мајку, ризикујући сопствени живот. Да је владика Николај био антисемита зар нацистички окупатори не би ценили овакав његов став? Зар би га утамничили у логору Дахау? Владичино човекољубље је потврдио и држављанин Израела Самуел Авијатар, који је на скупу посвећеном владика Николају у Жичи 2003. године у свом огледу „Синови Србије и синови Израиља“ рекао следеће: „Нацистички сатана знао је добро зашто га је утамничио. Утамничио га је зато јер је човек Бо-

жији. Јер је одбио да се одрекне Бога. Он собом симболизује Србију, јер је дошао из престоне краљевске Жиче, Жиче Светог Саве, који је подигао Српски Шатор у табору Израилља.“ Напоследку, у историји хришћанске вере и цркве могу се уочити и неки други, много значајнији и већи теолози од владике Николаја, који су оставили снажније антисемитске списе. Један од њих је био и покретач чувене Реформације Мартин Лутер. Многе његове мисли су биле толико прожете антисемитизмом да су се чак и Хитлерови нацисти често позивали на његово учење. Па и поред свега тога, никоме не пада на памет да означи Мартина Лутера као изразитог антисемиту, што би водило укидању његове цркве широм протестантских земаља у Европи. То само значи да је и у погледу оцењивања духовне заоставштине владике Николаја потребно применити исти или бар сличан критеријум.

На крају, Љотићев „Збор“ је представљао тоталитарни покрет, који је настао тридесетих година XX века (тачније 1935), у време када је то био општи европски „тренд“. После појаве фашизма у Италији и нацизма у Немачкој, широм Европе су почели да бујају слични политички покрети који су обавезно исповедали и антисемитизам. Тако су се и на Балкану појавиле њихове рецепције, заправо нека врста претежно карикатуралних локалних плагијата, који су својим тоталитарним деловањем само доприносили даљој ерозији иначе, докрајчене демократске уставности у Европи: „Стреласти крстови“ у Мађарској, „Гвоздена гарда“ у Румунији, ВМРО у Бугарској, усташки покрет у Хрватској су само најважнији облици те балканске варијанте фашизма и нацизма. Овој групи би се донекле могао придодати и ЈНП „Збор“, који ипак није био толико екстреман колико усташе у Хрватској, „Стреласти крстови“ у Мађарској или ВМРО у Бугарској. За разлику од усташа, ексклузивно хрватског покрета, заснованог на идеологији тзв. Хрватског државног права који је обједињавао национализам и клерикализам, „Збор“ је био замишљен као југословенски покрет. Никада није могао да окупи масовније чланство, иако се Коен расписао о „Збору“ као да је имао пресудан утицај на правац државне политике у Југославији. Читајући његову књигу човек би стекао утисак да је Љотић био најважнија политичка личност међу Србима тог доба. На изборе је изашао два пута, 1935. и 1938. и оба пута доживео велики неуспех. На изборима 1935. године освојио је само 0.84 одсто гласова, а на изборима 1938. године нешто око 1 одсто гласова од укупног бирачког тела. То значи да је Коен тенденциозно посветио једној маргиналној политичкој групи пажњу какву она објективно не заслужује, јер није имала велики утицај на јавно мњење и бирачко тело.

Аутор се такође потрудио да окупирану Србију 1941–1944. представи као најмонструознијег сателита Хитлерове Немачке, који је настојао да уз помоћ нацистичких снага оствари идеал „Велике Србије“ и потпуно уништи Јевреје, као и да Југословенску војску у отаџбини представи као фаши-

стички покрет и сарадника окупатора. Но, и овога пута аргументи су му неубедљиви и лако обориви.

Прво што мора да се нагласи јесте да Србија под нацистичком окупацијом 1941–1944 и није била држава у правом смислу те речи. Она је више представљала остатак раскомадане Краљевине Југославије с недовољно јасним границама, уставноправним положајем и капацитетом за успостављање међународних односа. У то несрећно време Србија је противправним актима силе нацистичке Немачке била враћена на границе преткумановске Србије, с тим што се и Банат формално налазио у њеном саставу али изван домашаја њених органа власти (ефективну власт у Банату су имали Немци – фолксдојчери). Оно што је важно напоменути јесте чињеница да је немачки окупатор имао пуну политичку власт на територији Србије, али да би је успешно вршио била му је неопходна сарадња и домаћих политичких и војних чинилаца. Влада генерала Милана Недића се искључиво ограничавала на административно-техничке послове, што значи да није била овлашћена да доноси политичке одлуке од прворазредног значаја. Она је била потчињена Управном штабу немачке војне команде и морала је да извршава сва његова наређења. Тако је Недићева влада била принуђена да пружи сву потребну помоћ окупационим властима у спровођењу антисемитских, антимасонских и антипобуњеничких мера (против ЈВО и комуниста), како би се одржао „јавни ред и мир“. Према истраживању Валтера Маношека, Кристофера Браунига и Менахема Шелаха, политика истребљења Јевреја и масона осмишљена и формулисана у престоници Трећег рајха, била је у искључивој надлежности представника нацистичке Немачке у окупираној Србији, што значи да се домаћа, колаборационистичка администрација у то питање није ни могла мешати, него је само била обавезна да пружи „техничку помоћ“ у њеном спровођењу. У вези с тим, логор „Сајмиште“ и антимасонске изложбе 1941–1942. године представљале су само појединачне акције у склопу те глобалне, политике коначног уништења Јевреја, која је била спровођена свуда где су немачки нацисти дошли као окупатори, па тако и у Србији.

За ужасе и злочине над Јеврејима и осталим заточеницима (Срби и Цигани) одговорни су били: Феликс Бенцлер, опуномоћеник Министарства иностраних послова Немачког рајха у Београду, Харалд Турнер, шеф Управног штаба немачке војне команде у Србији, Вилхелм Фукс, СС пуковник и шеф Оперативне групе Полиције безбедности и Службе безбедности, Паул Бадер, опуномоћени и командујући генерал Вермахта у Србији и Франц Нојхаузен, генерални опуномоћеник Привредног штаба у Србији (у овој служби постојао је посебан комесаријат који је управљао непокретном имовином српских Јевреја) – „петорица краљева Србије“, како их назива Кристофер Браунинг. Ови високи функционери Трећег рајха у Београду су – истиче Браунинг – ретко када могли у било чему да постигну сагласност.

Ипак, у овом случају, када је требало отворити логор за Јевреје у Србији, брзо су постигли сагласност. Важно је напоменути да се Сајмиште налазило на државној територији клерофашистичке НДХ, на обали реке Сави, на прилазу ка Београду. Због тога је Феликс Бенцлер упутио захтев немачкој амбасади у Загребу и властима НДХ да се дозволи употреба Сајмишта као транзитног логора за депортоване јеврејске жене и децу. Одговор је био потврдан, с тим што су Хрвати поставили два услова: 1) да чувари логора буду Немци а не Срби, 2) да се логор снабдева из Србије а не из НДХ.

Тако је Сајмиште употребљавано као логор од октобра 1941. до јула 1944. године. Логором је управљао нацистички СС. У њему је на најбруталнији начин уморено више хиљада Јевреја, Срба и Рома. Значајно је напоменути да се од 1942. године на Сајмишту користила душегупка – специјално херметички затворено возило за масовно тровање заточеника угљен-моноксидом током спровођења холокауста. Осим на Сајмишту, душегупка је била коришћена и у логору Хелмно у Пољској.

У склопу нацистичке политике холокауста и антимајсонске кампање у Београду је била организована и антимајсонска изложба, која је била уперена против Јевреја, масона и комуниста. И ова акција је била спроведена под покровитељством окупационих нацистичких власти, а колаборационистичка влада генерала Недића била је обавезна да је технички организује и пропагира у јавности. Чак су и поштанске марке штампане поводом тог догађаја. Овакве антимајсонске акције нису биле организоване само у окупираној Србији него и у свим другим европским земљама у којима су немачки нацисти успоставили марионетске режиме. Због тога се Србија и српски народ не могу оптуживати за антисемитизам и антимајсонерију. Слично је било у вишијевској Француској под управом маршала Петена. Француски марионетски режим је у августу 1940. године донео посебан акт којим је све масоне огласио за непријатеље француске државе и овластио полицију да их прогони и хапси. Вишијевски режим је чак отворио посебан досије за чланове Велике ложе Француске, иначе најутицајније масонске ложе у тој земљи, како би се ефикасније водила акција против масона. Без обзира на то, никоме није пало на памет да оптужи Француску и француски народ за антисемитизам и нетрпељивост према Јеврејима и масонерији.

На основу наведених, историјски заснованих аргумената који су у потпуности демантовали Коенове тврдње, може се само још једном нагласити да у Србији никада није постојао организовани и од државе подстицан антисемитизам на верско-расистичкој основи, и да су Србија и српски народ, као истакнути савезник у антихитлеровској коалицији, дали немрљиви допринос у борби против нацифашизма током Другог светског рата. Срби су то показали масовним учешћем у антифашистичкој борби, било у ЈВО под командом генерала Драже Михаиловића, било у партизанским прокомунистичким снагама под вођством Јосипа Броза Тита.

Неспорно је да су Срби спасавали своје суграђане Јевреје у окупираној Србији ризикујући сопствене животе. У меморијалном центру Јад Вашем до 2009. године регистровано је 125 случајева спасавања Јевреја у Србији, премда је – према речима Јаше Алмулија – таквих племенитих подвига било сигурно много више. Многи спасиоци (или њихови потомци), у знак захвалности и поштовања добили су медаље „Праведника међу народима“ од меморијалног центра Јад Вашем. Оно што треба истаћи јесте чињеница да Србија има највише „Праведника“ међу земљама бивше Југославије. То је потребно зато што је Коен тврдио да су Јевреји, за разлику од Србије где су вазда били прогоњени и несигурни, свој дом и сигурност пронашли у Хрватској, са изузетком НДХ. А историјске чињенице потврђују да је управо у Хрватској (као интегралном делу Хабзбуршке монархије) постојао организовани антисемитизам, који је циклично попримао облике екстремне расистичко-верске мржње.

Још је одлуком Хрватског сабора од 1609. године била призната само Римокатоличка црква у Хрватској и Славонији, што је произвело далекосежне последице на положај осталих верских заједница, а посебно на православље и јудаизам. Та одлука је деценијама била на снази. Уз верску нетрпељивост, постојао је и снажан отпор домаћих трговаца према иноверним, укључујући и јеврејске трговце. Хрватски трговци су често организовали снажне антијеврејске протесте, вероватно да би се заштитили од њихове конкуренције, али су оне готово увек биле праћене физичким насртајем на Јевреје. Тако је 1838/39. године удружење загребачких трговаца организовало велике антисемитске демонстрације, које су биле праћене разбијањем јеврејских радњи и премлаћивањем Јевреја, после чега су следили захтеви да сви они буду протерани из Загреба. Сличних захтева је било и у другим хрватским градовима, углавном у Вараждину и Карловцу. И током револуције 1848/49. године у неким од њих су се јављали захтеви за протеривање Јевреја. На заседању градске скупштине у Славонској Пожеги почетком 1848. донета је одлука да се протерају сви Јевреји изузев једне заслужне породице. Но, ову одлуку су одбили да прихвате управа пожешке жупаније и бан Јосип Јелачић.

Јевреји су се посебно нашли на удару после појаве Анте Старчевића и Еугена Кватерника, који су обликовали расистичку идеологију тзв. Хрватског државног права. Иако је ова идеологија првенствено била усмерена против српског народа, она је била дубоко прожета и антисемитизмом. За Еугена Кватерника је најтежа увреда била назвати неког Јеврејином. Анте Старчевић је у више наврата веома експлозивно изражавао антисемитске ставове. Жалио се на то што су Јевреји добили сва грађанска права сматрајући да су они народ без сваког морала и домовине. Међутим, тек када је Јосип Франк заузео Старчевићево место, антисемитизам је у Хрватској дефинитивно постао легитимна политичка идеологија, коју су осим инте-

лектуалаца ширили и римокатолички свештеници. Антисемитизам се најчешће испољавао у писаној форми, у облику новинских чланака, брошура и памфлета. Њих је било у толиком броју да се – према речима Иве Голдштајна – радило о организованој антисемитској кампањи у Хрватској. Почетком XX века готово цео јавни живот у Хрватској је био прожет антисемитизмом. То је било видљиво и у политичком животу, посебно у идеологији Хрватске пучке сељачке странке браће Антуна и Стјепана Радића. У позивима на пљачку и протеривање Јевреја најгласнији је био Стјепан Радић, који је током бројних саборских расправа 1916. често иступао против Јевреја, називајући их погрдним именима („кривоносци“). У Копривници, Дугом Селу и другим местима Стјепан Радић је тражио од народа следеће: „Немојте за Бога уништавати (јеврејску имовину – прим. М. С.)! Зашто би уништавали што је ваше? Није доста да Жидове опљачкате, треба им кожу одерати. Дошли су с пинклом, нека и с пинклом отиђу. Отјерајте их, онемогућите их!“ Овако је говорио неприкосновени вођ Хрвата Стјепан Радић у земљи која је – према речима Филипа Коена – „била најсигурније место за Јевреје, у којој су уживали сва права и где им је имовина била потпуно заштићена.“

Хрватски антисемитизам је био изражен и у предратној југословенској држави, али је сигурно свој најмонструознији облик добио за време НДХ. Тада су Јевреји уз Србе, Цигане и остале „неаријевске“ расе били стављени ван закона, постајући мета за одстрел нахушканим и индоктринисаним усташама. У НДХ је донет велики број расистичких прописа, који су „правно“ дефинисали појам „Жидова“ и „Цигана“ („Законска одредба о расној припадности“). У вези с тим, примену ових закона је појаснио сам поглавник НДХ Анте Павелић у разговору за немачки лист „Берлинер Берзен Цајтунг“ (Berliner Bersen Zeitung), 5. маја 1941. године када је нагласио „да ће се жидовско питање радикално ријешити и према расним и према господарским гледиштима и да ће се такођер земља очистити од слободних зидара.“

Као што се може видети, све ове чињнице су потпуно демантовале ауторову тезу о Хрватској као јединој толерантној земљи према Јеврејима. Из овога се може закључити да је Коен веома нестручан и слабо познаје повест Хрвата и повест антисемитизма на Балкану.

Коенова књига нема научну вредност. Она има све одлике пропагандног расистичког памфлета с јасним политичким циљевима: да оцрни и криминализује модерну српску историју, да српску националну идеју представи као злочиначку, да оптужи Србе за урођени антисемитизам и склоност ка фашизму и осталим тоталитарним идеологијама, да релативизије злочине НДХ и да унесе раздор у готово срдачне српско-јеврејске односе. Због свега тога, Коенова књига ће остати запамћена само као један неуспешни покушај фалсификовања историје, који може послужити као пример истинске манипулације у светској историографији.